

De kerk en de krant¹

I

Wat de kerk “eigenlijk” is blijft een geheim. Het wordt aangeduid met mystieke woorden aan het Oude Testament ontleend, als Israël, Zion, Jeruzalem, de stad Gods, of met woorden van de apostel Paulus als bijvoorbeeld “het lichaam van Christus”. Al zijn wij nu niet van plan op dat eigenlijke van de kerk in te gaan, het is ook zonder nadere uitleg duidelijk dat zij geen christelijke vereniging is, maar eerder een staat in de staat, verborgen en op een [ver]borgene wijze boven de staat verheven, een “heilige” gemeenschap.

Niettemin heeft de kerk haar zichtbare zijde, haar openbaringsvormen, haar organisatie en haar arbeidsplan, een bepaalde positie in het geestesleven van de tijd, ook van onze tijd. En misschien komen wij tot het geheim van de kerk nader als wij nu eens niet rechttoe rechtaan naar haar “heilig” wezen vragen, maar als wij letten op haar werkelijk bestaan en typische openbaring. Natuurlijk moeten wij ons daarbij niet verlopen in al het kleine of grote geharrewar dat aan de oppervlakte te zien is. Gelijk wij ditmaal niet trachten naar de hoge dingen (om het mysterie van de kerk te verstaan), zo willen wij ons ook niet laten binden door de lage dingen (om bij de eerste indruk van een verward verenigingsleven te blijven staan). Tussen dat zéér hoge, dat wij nu niet nastreven, en dat zeer lage, dat wij willen vermijden, doorzeilend vragen wij naar het “wezen” van de kerk, naar de wijze waarop zij zelf haar plaats en taak in het geheel van het menselijk geestesleven inneemt.

Om te begrijpen wat dat in-heeft is niet zo moeilijk, maar vergt toch enige nadere bezinning. Het is van belang de kerk in dezen te vergelijken met een andere wereldmacht, die het ook in het wóórd zoekt en in het woord alléén, namelijk: de krant. Wij zijn overtuigd dat kerk en krant fenomenologisch tegendelen zijn, dat wil zeggen dat het wezenlijke van de éne zich tot het wezenlijke van de andere in tegenstelling bevindt. Natuurlijk niet aldus dat er sprake zou komen van de tegenstelling: waarheid of leugen, oprechtheid of onoprechtheid, maar zó dat waar beide het met het woord wagen, zij ieder een volstrekt ander doel met dat woord nastreven. Het is er ons om te doen door middel van de vergelijking tussen kerk en krant de structuur van de kerkelijke positie in helderder licht te stellen.

Er zijn meerdere overeenstemmingen tussen “kerk” en “krant” op te merken behalve deze dat zij beide op het woord drijven. Immers beide richten zich tot alle mensen, althans tot alle mensen van één volk. Zij missen beide de geestesaristocratie van de hoge literatuur en zij willen die opzettelijk missen. Met voorbedachte rade volharden zij in een ongekwalificeerd spreken tot ieder en voor ieder. Beide richten zij zich bovendien tot de mens in zijn werkelijk bestaan, niet tot de mens in een bepaalde stemming, niet tot zijn beter ik, maar tot de mens die werkt in deze wereld, die zorgt en lijdt en in dit alles samenhangt met de loop en het lot van de gehele empirische wereld. En beide moeten zich herhalen (zij het ieder op zijn wijze) van dag tot dag of van week tot week. De krant kan niet ééns en voor al iets zeggen, zij moet zich bij de werkelijkheid blijven aanpassen, en ook de kerk kan niet eens en voor al iets zeggen, zij vindt de mensen telkens weer anders tegenover zich.

¹ Overgenomen uit *In de gecroonde Allemansgading* (1946), 172-192, Eerder verschenen in vijf afleveringen in het *Predikbeurtenblad der Ned. Herv. Gemeente te Meppel*, 1928.

Maar nu de verschillen! De diepe, de ontstellende, de ontdekkende verschillen! Laat ons eerst iets uitvoeriger op het wezen van de krant als leidend dagblad ingaan. Oorspronkelijk was de krant niets anders dan berichtgeving aangaande criminele en politieke gebeurtenissen. Daaromheen kwam al spoedig een toelichting van die gebeurtenissen, van de zin van die feiten waarin zich de houding van het blad óf behoudend óf vooruitstrevend enzovoort verried. Maar daarbij bleef het niet, men ontdekte dat het leven meer omvatte dan een moordaanslag, de val van een parlement en een ultimatum. Men ging “verslagen” maken van alle toneelvoorstellingen, raadsvergaderingen, tentoonstellingen enzovoort, die een mens met één lichaam nu eenmaal niet alle tegelijk kan bijwonen. En ook die verslagen waren natuurlijk gekleurd door de maatschappelijke positie, de politieke inzichten, de persoonlijke sympathieën en antipathieën van de uitgever van die krant of van zijn medewerkers.

In onze tijd pretendeert de krant het hele leven te “verslaan”, bovendien dit alles te waarderen, te taxeren, te lokaliseren in het geheel van de waarden, daarbij “elk wat wils” te bieden, zodat er één strekking is van het blad, maar niet zó opvallend of ieder kan bij tijd en wijle zijn eigen mening gespiegeld vinden in kolommen waar hij het allerminst zou vermoeden. Zo is de pers een enorme macht geworden in de wereld, zij spreekt een gewichtig woord mee in alle grote, politieke beslissingen, ja zij bepaalt in de internationale verhoudingen goeddeels het rad van avontuur voor de arme volkeren, die aan haar ophitsing of kalmering, verheldering of verduistering, aan haar bedrieglijke of ontmaskerende berichtgeving weerloos zijn prijsgegeven. Daarover spreken wij nu niet, dit hoort tot de moderne fataliteit, dat heeft historisch zo moeten komen, vooral sedert al meer mensen hebben leren lezen en sedert al meer mensen (als schapen die geen herder hebben) niets ánders lezen dan de krant, waarbij zij een surrogaat-herder menen te vinden doordat zij zich houden aan “hun” krant. En nergens in hoger beroep kunnen gaan en ten slotte dit ook liever niet meer willen.

Wij kunnen het niet anders zien dan zó dat (hoewel historisch noodzakelijk) deze hele ontwikkeling veel meer geestelijke schade dan geestelijke winst voor het volk heeft betekend, gelijk trouwens door Goethe met profetische blik is voorspeld, door Schopenhauer, Dostojewski en vele anderen, hetzij in grimmigheid, hetzij in medelijden is betuigd en betoogd. Men hoeft niet “reactionair” te zijn om het zo te zien.

Doch het is ons nu dáárom niet te doen, het gaat ons om de wijze waarop het wóórd wordt benut door “de” krant. Wel zijn er tegenwoordig vele mensenkinderen achterdochtig geworden, men hoort het van alle zijden, en dan komt de raad dat wij toch “voorzichtig” zullen lezen, dat wij vooral “kritisch” moeten blijven tegen de berichtgeving, dat wij niet alles blind geloven moeten, alsof we praktisch aan deze welgemeende raad iets hebben. Hij vereist een dieper motief, dat in twee gezichtspunten uiteengaat. Hoe moeten wij kranten lezen?

1e. Zó dat wij iedere krant van enige betekenis als een éénheid beschouwen, als een eenheid met een heel bepaald doel, en

2e. Zó dat wij *alle* kranten tezamen als een éénheid beschouwen, met een héél bepaalde strekking, althans een heel bepaald effect.

Het doel van iedere krant is haar lezers, dat is: haar gemeente te overtuigen dat zij, juist zij, het rechte beginsel hebben en de rechte levenshouding, het hele wereldgebeuren moet daarvan dag aan dag de bevestiging leveren.

De strekking of het effect van alle kranten *samen* is: hun lezers de diepte en de verschrikking van het menselijk leven te verbergen, alle wézenlijke vragen uit te schakelen en zo stelselmatig te verhinderen dat zij zouden gaan dénken, existentieel denken (wat dit bijvoeglijk naamwoord in-heeft, daarop komen wij terug). En ziehier, nu zijn wij in het hart van de zaak. Want het eerste doel van iedere kerkelijke handeling, woord-handeling, in prediking en sacramentsbediening, is: de mening van de hier en nu vergaderden onder de kritiek van Gods Woord te stellen. De diepste strekking van de kerk in het totaal van het geestesleven is: alle bijzaken, alle menselijke verklaringen en troostredenen, al de gemeenschappen opzij te zetten en de wézenlijke nood van het menselijk bestaan voor het oog van allen aan de dag te brengen. Vandaar dat de krant het woord hanteert om de mensen het leven makkelijker te maken – tot hun verderf! De kerk echter hanteert het woord om hun leven zwaar te maken – tot hun heil.

Het hoofdartikel (*Leit-artikel* zeggen de Duitsers) van de grote krant is een soort preek. Let daarop! Het is zeer gewichtig dat te leren opmerken. Het is een apologetische preek, een verdediging van het nu eenmaal ingenomen standpunt, ook daar waar het op de eerste blik anders schijnt en zich heel onschuldig voordoet. Het hoofdartikel is gericht tot de gelovigen van het blad, voornamelijk tot hen die dreigen half-gelovigen te worden, want er blijft een voortdurende afval te duchten.

De grote predikers van de middeleeuwen, als Bernard van Clairvaux, en de grote Franse predikers van de zeventiende eeuw, als bijvoorbeeld Bossuet, hebben nooit iets bewezen of willen bewijzen, zij stonden in de volle stroom van een geloofsgemeenschap. Omgekeerd zijn wij in onze tijd wel zó ver dat wij niet meer álles willen bewezen zien, dat wij ook gaan begrijpen waarom niet alles bewezen kán worden.

Het hoofdartikel nu is voorzichtig, het rekent niet op een ongestoorde geloofsgemeenschap, zij het een van lagere orde, het houdt ook rekening daarmee dat men niet moet trachten alles te bewijzen. Tussen beide beweegt het zich met de afgemeten tred van een ferme retoriek. Dat mist zelden zijn effect, omdat het hoofdartikel zich wendt tot mensen die (uit materieel belang, uit klassengevoel, uit traditiebesef enzovoort) geneigd zijn de voorgedragen zaak reeds half of driekwart te geloven, maar nog een half of kwart bewijs nodig hebben om geheel gerustgesteld te zijn en ordentelijk te kunnen voortleven in het oude spoor. Anders konden de gelovigen-van-de-krant er eens toe komen dat halve of driekwart geloof op de keper te beschouwen, om daarbij op de diepste, laatste, allerlaatste vragen van het leven te stuiten. Dat moet hun tot elke prijs bespaard worden. Het hoofdartikel is een zorgzaam gekozen weg om met keur van woord-middelen het peinzen over universele beginselen te verhinderen. Het wil de lezer toeroepen: “keer, lieve ziel, tot uw rust weer², de zaak is opgelost of in der minne geschikt en onze beginselen stáán”, en de wereld draait.

De kerk daarentegen wekt de mensen op tot uiterste kritiek jegens hun eigen standpunt, gezichtspunt of beginsel, ja jegens alles wat van mensen komt. “Wie daar meent iets te

² Ps. 116: 7.

weten, die heeft nog niets gekend gelijk hij behoort te kennen”.³ “Zo iemand denkt dat hij wijs is in deze wereld, die worde dwaas, opdat hij wijs moge worden”.⁴ “Wee degenen die in hun ogen wijs, en bij zichzelf verstandig zijn”.⁵ “Zo zegt de Here: een wijze beroeme zich niet in zijn wijsheid, en de sterke beroeme zich niet in zijn sterkte, een rijke beroeme zich niet in zijn rijkdom, maar die zich beroemt, beroeme zich hierin dat hij verstaat en Mij kent, dat ik de Here ben.”⁶ Zo maakt de kerk het de mensen en (omdat zij zich immers tot allen richt) allen zonder uitzondering moeilijk, zodat waar de kerk het woord hanteert, de onrust komt en de weerstand, ook de ergernis en eindelijk de uitvlucht van alle tragen van geest, van allen die deze wereld liefhebben.

Intussen zal het de goede verstaander niet ontgaan zijn dat wij hier spreken over de “kerk” en de “krant” als “wezens” naar hun structuur, naar hun waarlijke aard, dat echter in werkelijkheid de kerk maar al te dikwijls elementen van de “krant” vertoont en dat mogelijk ook de kerk elementen van de “kerk” in zich hebben kan.

II

Iedere krant van enige betekenis vormt een eenheid met een heel bepaald doel. Ge zult u daarom, als ge dit weet en hiermee rekent, des te meer verwonderen als ge bijvoorbeeld een blad in handen krijgt dat als beursblad duidelijk genoeg de kapitalistische belangen dient en ge vindt dan in de feuilletonafdeling geregeld kunstkritieken die door radicaal-socialistische beginselen worden geleid. Hoe is het mogelijk, denkt ge: wat een verwarring! Kan men zo’n blad nog ernstig nemen? Ge zult verder verbaasd staan in een democratisch blad, dat voortdurend kritiek op Sovjet-Rusland oefent, onder de streep te lezen hoe één van de beroemde redactieleden zich zo duidelijk mogelijk uitspreekt voor de dictatuur van het proletariaat. Ge zult u verwonderen in een zo conservatief blad als de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* in het hoofdartikel een harde en zelfzuchtige Indische politiek verdedigd te zien en onder-de-streep Shaw⁷ aan het woord te zien komen met precies omgekeerde denkbeelden. “Hoe is het mogelijk, wat een vreemde ruimhartigheid!” (zo denkt ge in uw goedmoedigheid) of zelfs: “wat heerlijk dat onze krant zo onbekrompen is en ieder tot zijn recht laat komen!”

Op het eerste gezicht kunt ge al deze tegenstellingen niet verklaren en ge neigt tot het vermoeden dat het allemaal losse rubrieken zijn en dat de eindredacteur de medewerkers maar zo’n beetje de vrije hand laat. Het tegendeel is het geval: nooit was de krant straffer gebouwd en meer dienstbaar gemaakt aan een (meestal niet programmatisch te omschrijven) einddoel. De toestand is volkomen complex, alles hangt met alles samen, ieder doet zijn plicht, tegen een te sterke kleur hier wordt dáár een tegenkleur opgezet. Zo wordt dit bereikt dat de lezer in al die ruimhartigheid en onbekrompenheid, in heel de strijd van de meningen, verward raakt en uit een oude traagheid of uit een nieuwe vermoeienis zich hángt aan de beginselen van zijn krant, “dat is dan toch maar het beste, je ziet het voor ogen hoe de wereld in het donker tast, dat je met het inzicht van die anderen op een ‘hellend vlak’

³ 1 Cor. 8: 2.

⁴ 1 Cor. 3: 18.

⁵ Jes. 5: 21.

⁶ Jer. 9: 23, 24a.

⁷ Waarschijnlijk George Bernard Shaw (1856-1950), behalve literator enthousiast socialist en antikolonialist.

komt, dat je met die maatregel, daarginds genomen, de chaos ontketent" ... Zo gaat de gewone lezer juist door deze schijnbare ruimhartigheid van de rubrieken een des te beter aanhanger worden, dat is: des te vaster bouwen op "zijn" krant.

Bovendien wordt daarmee nog iets anders bereikt, namelijk dat de buitenstaander niet wordt afgeschrikt en, al zou hij van verre staan, toch altijd weer vertrouwen opvat jegens het vroeger afgewezen blad. Het blijft alles vlot leesbaar, aardig, onderhoudend, welwillend, humaan, maar de *Maasbode* blijft de *Maasbode*, zij blijft háár boodschap brengen door dit alles heen, en *de Telegraaf* blijft *de Telegraaf*, zij blijft háár wrevel rondtelegraferen door al dit moois heen.

Zoals het hoofdartikel van de krant een soort preek is, ter verdediging van het eigen standpunt, zo is de ruimheid van de rubrieken een soort evangelisatiearbeid onder degenen die van verre staan, een katholieke geste, een gebaar van algemeenheid, van alomvattende menselijkheid. En denk nu niet dat dit alles opzettelijk is in particuliere zin, het is opzettelijk in deze zin dat de tijdgeest daarachter drijft waaraan wij vervallen zijn en die sommigen met liefde dienen. Het is noodzakelijk zo geworden en blijft zo in zeer betrekkelijke schommelingen bevangen, gelijk ook de ene winkel zús etaleert, omdat de ander het zó doet, en gelijk de regering van het ene volk niet ontwapent als de regeringen van andere volkeren het niet ook tegelijkertijd en op dezelfde wijze doen. Hier is geen spoor van vrijheid, geen ruimte voor het waarlijk originele, hier is de doem van de middelmatigheid, de vloek van het praten, praten en nog eens praten, het leven van papier, papier en nog eens papier. En toch oefent het macht, macht en nog eens macht.

Maar daar is nog iets anders in de krant dat we nog niet beschouwden: de lokale berichten en het gemengd nieuws. Dat is dan toch heus echt gebeurd, dat is toch het stevige geraamte van de werkelijkheid, daarin is het leven gegrepen, als het ware op heterdaad betrapt. Dit gedeelte van de krant kenmerkt zich door bontheid en door vaste woordenschat. De bontheid bevestigt dat de wereld zinloos is, de vaste woordenschat maakt dat wij daaraan wennen en er ons niet naar over maken. Het ongeval is "tragisch", binnen korte tijd stond het hele perceel in lichterlaaie, maar "verzekering dekt de schade", de grote man is dood, maar hij was ridder in de orde van Oranje-Nassau, de ramp was ontzettend maar Hare Majesteit stelde zich van de omvang van de ramp "op de hoogte" en sprak persoonlijk met de "slachtoffers", deze of gene beweging is een "teken des tijds", wij leven in "de eeuw van de sport". Geliefde termen zijn verder: de moderne mens, de collectieve mens, de economische wetten, de overgangstijd, de crisis, de malaise, dat de standen "elkaar" niet kunnen missen, dat een "geest van verzoening" moet worden opgewekt enzovoort.

De zin van al deze woorden is: de ene nood van de tijd, namelijk onze godverlatenheid, in stukjes moeite, brokjes problemen uit elkaar te slaan, het totaal gewicht van onze nood te verpulveren, te verpoederen, te veronnozelen. Dat wij op het ogenblik wereldhistorie beleven, een wereldwanhoop doormaken, een principiële radeloosheid, dat mogen de mensen niet weten. Dat men bezig is na het bankroet van de bestaande orde, zoals dat in de wereldoorlog is openbaar geworden, de zaak op de oude voet voort te zetten, opzettelijk-blind voor de onvermijdelijke gevolgen van nog vreselijker aard, dat moet worden gecamoufleerd! Dat de menselijke waarden óndergaan wordt verbloemd door de verzekering dat wij "op een vulkaan" leven, wordt verbloemd door de "verzaking van de liefde" of de "nieuwe collectieve mens". Zulk een begrip heeft tot achtergrond een

maatschappij waarin de mens geheel opgaat in de gemeenschappelijke, sociale functie, dus iets dat zo ver mogelijk afstaat van de lezer van een boulevardblad of een beursblad. Het woord wordt dan ook opgediend zonder heldere achtergrond, als een ding zonder vorm en uitdrukking. Het is een modewoord en in het modewoord is dit samengebracht: een suggestieve stemming en een ónconcreet, zwevend begrip. Zware realiteiten worden door het moderne woord omneveld en onzichtbaar gemaakt. De diepe zielensmart die in ons allen gereed ligt, wordt onder de narcose bedolven, de lezer wordt afgeleid van de blote waarheid, van het nuchtere feit, van de naakte werkelijkheid, hij wordt uit zijn eigen nood weggevoerd en krijgt ook geen deel aan de nood van anderen, geen besef van de eigenlijke wereldnood, geen dorst naar God. Ja, de strekking van alle kranten samen is: hun lezers, dat is: de gehele “beschaafde” mensheid de diepte en de verschrikking juist van het heden te verbergen.

Hoe vreselijk als het Woord van de kerken al meer dienen zou om het geweldig heden, ons aller verantwoordelijkheid voor deze tijd, de principiële radeloosheid waarin wij ons bevinden, te bedekken! Zó diep is de pers in ons leven geworteld dat niemand geheel aan de bekoring van haar geestelijke gemakken ontkomt. “De pers”, heeft Just Havelaar⁸ gezegd, “is de Kathedraal der moderne tijden”. Inderdaad, als nu haar zeer besmettelijke middelmatigheid maar niet de stille, verscholen kapellen, waarin het Woord van God nog bediend wordt, mede melaats maakt, want het Rijk van de Tevredenheid dat de pers wil stichten, is een provincie in het rijk van de Antichrist.

“*De profundis clamavi*”⁹, uit de diepten roep ik tot U ... de krant zorgt ervoor dat ge in die diepten nimmer inkomt. Duizenden hectaren bossen worden jaarlijks geveld om het papier te leveren waarmee die diepten moeten worden gedempt.

III

Er is gezegd dat elk volk de regering heeft die het verdient. Is de Pers de Kathedraal van de huidige mensheid, dan is daarmee gezegd dat deze geen betere kerk hebben kan, dat zij zichzelf handhaaft en zichzelf vereert in dit haar bouwwerk.

De heimelijke zin: de chaotische tijd zo lang mogelijk te stabiliseren, werd niet uitgevonden door een enkel, extra-schuldig brein, velen hebben instinctief begrepen wat de mensen tegenwoordig, al spreken zij het niet uit en al zijn zij het zichzelf nauwelijks bewust, zo dringend verlangen. Ook de kerk heeft goede oren en hoort het gemurmel van de vermoeiden en belasten, de gejaagden en de verveelden, maar voor haar (voor zover zij werkelijk kerk is) zal dit juist een reden zijn de mensen hun zin niet te geven, hun wensen streng af te weren en hen beter te verstaan dan ze zichzelf verstaan.

Wanneer de pers zich precies omgekeerd gedraagt, zie daarin dan niet een opzettelijke boosheid, maar zie daarin dan een noodzakelijkheid van de markt, zie daarin een verschijnsel als de Grand-Bazar, als de Bijenkorf, als de winkels van Sinkel waar alles te koop is, als de volkomen ontmoeting van vraag en aanbod, geestelijke wereldvraag en geestelijk wereldaanbod.

⁸ Just Havelaar (schilder en schrijver, 1880-1930) in *De Nieuwe Mensch* (1928).

⁹ Psalm 130: 1 Vulgaat.

Wel is het ook hier wel zó dat het aanbod de vraag wekt en opdrijft, maar over het geheel is hier toch zodanige wisselwerking dat er geen ruimte blijft voor een extra beschuldiging aan de aanbieder, fabrikant en leverancier. Nog geheel afgezien dus van bewuste leugencampagnes (als bijvoorbeeld die destijds opgezet zijn tegen de “drooglegging” in Amerika door die vaderlandse bladen die grotendeels gefinancierd werden door het drankkapitaal), nog geheel afgezien van het bedrog met de persfoto’s en al het raffinement waarmee de spanning van de goegemeente wordt gaande gehouden, gebruikt de krant, de goede, fatsoenlijke, degelijke, veelzijdige, onpartijdige krant, het woord en de schrijfkunst om de moderne mens in zijn geesteloosheid en verdorvenheid te sterken. En dat kán ook niet anders, omdat het wezen van deze tijd nu eenmaal niet anders is en elk wezen in zijn bestaan tracht te volharden.

Als tegenwoordig niemand meer vraagt: wat zegt Jezus ervan?, wat zegt *Jezus* van dit of dat concrete geval?, dan is dat het resultaat van het eindeloze krantenlezen, dat ons de overmacht suggereert van wat nu eenmaal bestáát, van dat wat altijd zo geweest is en wel nooit veranderen zal. Indien niemand meer over de “*wereld*” spreekt, zoals onze grootouders nog konden zeggen: waar moet het met onze wereld naar toe?, zou er nog uitkomst zijn voor onze arme wereld?, dan is dat de schuld van de pers, die alle grote gedachten in de politiek heeft belicht met een zoeklicht vol grillige bewegingen, maar niettemin niet sterker dan een zaklantaarn, klein, benauwd, meer afwerend dan ondernemend, altijd bang om de veiligheid van eigen land of eigen hachje of eigen “wereldbeschouwing”. En wanneer tegenwoordig iedereen weer de *kerk* respecteert, van het kerkelijk nieuws kennisneemt, zonder dat dit respect en deze kennis ook maar iets van heilige onrust in de levens brengen, dan is dat te danken aan de tactiek van de pers, die alles nivelleert en het record van Moeskops¹⁰ op de Groninger wielersbaan stelt naast het beroep van een dienaar van het Woord in de stad, die de elftallen voor de internationale match [te X] kiekt en even trouwhartig de drie-, zes- en twaalfallen te Y opsomt. De krant vernietigt het gevoel voor kwaliteitsverschillen. Het komt allemaal zo’n beetje op hetzelfde neer. En komt dit nu omdat wij zo midden in een tijd van versplintering staan? Het laatste deel van de vorige eeuw, dát was de tijd van de specialisatie. Waarom? Eenvoudig omdat het een rustige tijd was. Maar onze tijd is een tijd van wereld-bewegende crisissen en heeft daarom alle impulsen in zich om te vragen naar de diepste oorzaken, de laatste dingen, de goddelijke uitkomsten, de demonen en de engelmachten.

Zoals men soms geheel foutief de zenuwpatiënt een reis voorschrijft “ter afleiding” om hem te goeder trouw in een nieuwe en verdubbelde zenuwziekte te werpen, zo houdt de pers zich aan het devies: de mensen hebben afleiding van zichzelf nodig, van hun nood, van de werkelijkheid, van de gewetensangst, van de vragen van de eenvoudige menselijkheid. Als ieder over zichzelf heen leeft en aan de werkelijkheid voorbij leeft, dan zullen wij allen goed en tevreden leven in een zoete zondvloed. Om wat te verkrijgen? Dat heel het leven op de klokkentijd wordt uitgespannen, op het schema van de wijzerplaat, dat wij in de waan dat het actuele de eigenlijke actie in de wereld is ons nog meer verstrooien in een schijnwerkelijkheid, dat wij de historie van onze dagen menen vast te houden door de macht

¹⁰ Piet Moeskops, 1893-1964, Nederlandse baanwielrenner, vijf keer wereldkampioen sprint in de jaren 1921-1926. Het ‘record’ waar Miskotte over spreekt is nooit gereden op de Groningse wielersbaan en is dus een willekeurig gekozen fictief voorbeeld.

van de herinnering terwijl onze *eigen* dag steeds leger wordt, dat wij steeds als mensen-van-gister achter de trein aanlopen die zich juist in beweging zet en aan de nachtmerrie niet kunnen ontkomen dat wij, ondanks al onze inspanning, eeuwig achteraan komen en nooit iets waarlijk zullen grijpen en begrijpen. Het is altijd slechts een her-innerde wereld, die met mijn heden hier niets heeft uit te staan, en hoe trouwer ik lees, des te minder leef ik. En het is altijd de buitenkant van die herinnerde wereld die voor mijn ik vleidend wordt opgediend: ik word verzocht dit te lezen, te onthouden, te beoordelen, want juist als slaaf van de krant wordt mij voortdurend diets gemaakt dat ik zo ferm op de hoogte ben, dat ik zo'n goede kijk heb, dat wij het zo goed menen, wij en de onzen.

En voor dit alles dient het wóórd, dat eenmaal pure poëzie is geweest bij de zogenaamde primitieve volkeren en dat in de ernst van het christelijk geestesleven wordt gezien als dat wat allereerst zeldzaam en zuiver moet zijn, want van ieder ijdel woord zal een mens rekenschap moeten geven (Mt. 12: 36).

Ziezo, nu hebben wij gegevens, gezichtspunten genoeg om verder recht op ons doel af te gaan. Het gaat er ons immers om de eigenaardige positie van de kerk nu eens door een vergelijking met de krant in helder licht te stellen.

1. Het doel van iedere kerkelijke handeling is *niet* de mensen te overtuigen dat zij, juist *zij*, het rechte beginsel hebben, maar integendeel om in de overweldiging van het Woord alle beginselen uit te schakelen, tot die daad te wekken die hier en nu Woord, werkelijkheid en geweten eisen. De kerk heeft geen rustende beginselen, ook haar belijdenis is slechts waar en wil steeds weer waar worden in de dáád van het belijden: ik geloof, hier sta ik, ik kan niet anders¹¹, ik geloof...

2. Het doel van heel de kerk is de mens... in de *onrust* te brengen en in de onrust te houden, opdat God alléén hem rust zou zijn: hem tot existentieel denken te brengen, dat is: tot een denken dat niet, gelijk het afgetrokken denken, zich buiten de werkelijkheid plaatst als haar toeschouwer, maar een denken dat, al denkende, geen ogenblik vergeet dat de denkende midden in dit leven, hier en nu staat, dat óók door hem of door hem alleen geleefd wordt, dat de werkelijkheid dus niet achteraf maar zoveel mogelijk tijdens het denken het denken kan en mag vormen en bestormen. Welnu, God... is tegenwoordig.

3. De kerk verdedigt zich dus niet: ze staat open voor alle kritiek, niet alleen voor rechtmatige, maar ook voor onrechtmatige kritiek. Want zij acht zélf dat het háár niet toekomt van tevoren de maatstaf te hanteren om rechtmatige en onrechtmatige kritiek te scheiden. Ze weet als kerk dat God ook door het onrechtmatige haar toespreken en haar leiden kan.

4. De kerk kan niet trachten te geven "elk wat wils", hoewel het haast noodzakelijk schijnt wanneer men niet uitgaat van beginselen. Maar zij moet geven "ieder het zijne" en dit "zijne" kan zeer goed, zal meestal zijn datgene wat een mensenziel nodig heeft maar niet begéért, waaraan zij niet de minste behoefte meent te hebben en waaraan zij toch innerlijk verhongert.

5. De kerk zoekt niet het hemelse en de krant het aardse, maar de kerk zoekt juist de *werkelijke aarde* (waaraan de krant niet toekomt en niet toekomen kán), de doem die op de

¹¹ Naar de – vermeende – uitspraak van Martin Luther op de Rijksdag te Worms (1521).

aarde ligt en de belofte die over haar ligt. Ze blijft de aarde trouw omwille van het Rijk van God, dat is en dat komt.

Wie in de kerk zit, is een hoorder, door en door een hoorder, één en al oor. Het gaat hem om het gesproken woord, niet om wat waar ook ter wereld te lezen is. Ook hetgeen in de dienst gelezen wordt, moet worden gehóórd, de liturgische lezing van de Heilige Schrift is omruist van de vermaning, de wekroep: “wie oren heeft om te horen, die hore, wat de Geest tot de gemeente zegt”¹². Zoals de krant alles wat in de wereld te horen is “verslaat”, zodat het van hoorbaar leesbaar wordt, zo wil de kerk ook zelfs wat in de Heilige Schrift der eeuwen te lezen is, doen *horen*. In de kerk wordt het dan pas goed wanneer de verhalen, de heilige geschiedenis, de spreuken van de vaders, de geschreven getuigenis van de vromen gesproken wordt, hérsproken wordt als wat hier en nu geldt, wanneer hetgeen vastlag, gebannen in de letter, door de Geest weer levend wordt in het gesproken woord, als hetgeen algemeen-toegankelijk was op de wijze van de herinnering, bijzonder toegepast wordt aan de luisterende harten op de wijze van de *verkondiging*, wanneer hetgeen geschied is en als zodanig geloofd wordt, aan u en mij zich herhaalt, aan u en mij volbracht wordt, in u en mij gestalte krijgt.

De krant is de neerslag van de wereld zoals ze is en daarom kan ze principieel niet anders zijn dan ze is, daarom wordt aan haar ook met volstreekte strengheid vervuld de waarheid van de Oudejaarsavond, van elke stervende dag: al het heden wordt verleden.¹³ Wie in de kerk zit om het levende woord, de levende stem, het levend getuigenis, gaat het omgekeerde beleven: al het verleden wordt heden. “Abraham heeft begeerd de Dag van Christus te zien, en hij heeft hem gezien en hij is verblijd geweest; voorwaar, eer Abraham was, bèn Ik”.¹⁴ En zoals in de doodsschemer van elke ondergaande eeuw, elke verlopende beweging, elke stervende dag de bittere naklank is: “schoon ’t ons toegerekend blijft”¹⁵, o, onmetelijke schuld waarin wij liggen... zo komt wie onder dit geklank van het Woord buigt, in de morgenschemer van de toekomst, bij de voorsmaak van “de laatste dingen”, de zoete boventoon te horen: één verleden blijft heden, terwijl het ons toegerekend wordt, o, onmetelijke genade, waardoor wij zijn omgeven! Zoals de schilders die men de primitieven noemt het Paradijs geschilderd hebben als een bosschage in de streek van hun woning en het Kruis neerzetten in de schaduw van de wallen van hun vaderstad, zo werkt het woord in de kerk.

Wie in de kerk zit, is *enkeling*, hij is, juist omdat hij in de omvatting van de gemeente leeft, in eenzaamheid voor God gesteld. De gemeente is niet een publiek, niet een massa van atomistisch bestaande wezens, maar een organisme. Uw hart en de andere harten worden op de Sabbat, onder het geluid van het levend Woord niet samengeteld, samengetast tot een stel losse wezens, die door een gemeenschappelijk belang gedreven elkander nodig hebben. Zo is het op de Jaarvergadering van de Boterfabriek en zo is het op een protestmeeting, maar zo is het in de kerk niet. In de kerk mij opnieuw, met vol, blij

¹² Combinatie van Mk. 4: 9 en Opb. 3: 6.

¹³ Uit het eerste couplet van gezang 160 (‘Uren, dagen, maanden, jaren’) uit de bundel *Evangelische Gezangen* (1806). Tekst van Rhijnvis Feith.

¹⁴ Joh. 8: 58.

¹⁵ Zie voetnoot 13.

bewustzijn invoegend, word ik mij bewust van het heilig bestek, het goddelijk *stelsel*, het Lichaam van Christus waarin ik ben ingelijfd. Ik geniet van wat geschied *is*, van hetgeen achter mijn rug volbracht is. De éénheid van de gemeente is niet iets dat in de Eredienst nog moet worden bewerkt, *zij* is gegeven, wij hebben uit te gaan van dat gegevene, van dat wonder van de verkiezende Genade van God. Daarom, wie mij in de kerk aanspreekt als ware ik een stukje publiek, beledigt mijn diepste verlangen, schendt het heilsgeheim waarvan ik van verre, meer of min bewust, ook tedere kennis draag. Ik weet dat ik niet door het ééns te zijn met deze of gene waarheid in de eenheid van de gemeente inga, maar dat ik door de Doop in die eenheid ingelijfd bèn, een eenheid die de vooronderstelling is van mijn echte persoonlijkheid, van mijn eenzaamheid-voor-God, van mijn vermogen tot luisteren, op eigen verantwoording luisteren.

IV

Wat er in de mens voor oer-eigens is wordt door de krant genegeerd, móet door de krant worden genegeerd, zij is voor het publiek en zij maakt u en mij tot *publiek*. Haar publicaties zoeken een publiek, verstoren het organisme van persoonlijkheid, familie, gemeente. Dat alles wat wij geméén hebben aan de oppervlakte: onze nieuwsgierigheid, onze achterdocht, onze vrezes, ons begeren naar een direct behagen, onze cultus van het geluk, onze neiging het geniale neer te halen, ons diepgeworteld ongelooft, onze hebbelijkheid het heelal en al wat gebeurt te meten aan de maatstaf van lust of onlust, de traagheid van geest die het nieuws wil, omdat het interessant is, maar het ware nieuws vreest als de pest, onze domme hang van het succes te lezen van iemand die “zich opgewerkt heeft”, schrale troost voor wat wijzelf ook zo graag hadden gewild (maar *zìe*, door de omstandigheden is het ons verhinderd, niet door ons gebrek aan talent), onze lust om door het even zich voorstellen van de nood van anderen onze eigen veiligheid des te dieper te proeven (het is hier nog lang zo kwaad niet, in ons lieve landje), kortom: dat alles wat aan onze ziel dat vlak geeft dat aansluit aan andere vlakken en inpast in het grote vlak van Jan Publieks doen en laten, oordeel en bewondering, dát haalt de krant in ons naar voren en, al is er in ons persoonlijk meerder, teder en dieper levensbeginsel, zij is machtig om ons diets te maken dat de mens-als-zodanig zó is en niet anders, dat “men” er zo over denkt, dat het ten slotte toch hierop neerkomt. Zij verlamt het kind in ons, zij slijpt de bedding van het verborgen verlangen uit, zij heeft voor iedere droom de domper van een gemeenplaats gereed.

In de kerk daarentegen wordt wat publiek aan mij is en aan u uiteengedreven, er wordt een appel gedaan op de verborgen mens van het hart. “Komt allen tot mij, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven”.¹⁶ Het Woord vraagt juist niet hoe ver gij het reeds gebracht hebt, het laat uw positie, bekwaamheid, intellect dáár, het gaat *voorbij* aan uw jongste successen, het interesseert zich niet voor uw pak, ook niet voor de confectie overjas van de gangbare meningen die gij zo braaf draagt. Het vraagt naar de verborgen wanhoop van die geciviliseerde meneer daar, het vraagt naar de heimelijke wond van die bekoorlijke dame daar. Het vraagt naar de stil woedende vertwijfeling in de borst van de jonge man en naar de wrevelige onverschilligheid in het hart van de jonge vrouw. Het vraagt naar het persoonlijke, niet naar het publieke, maar het vraagt naar het persoonlijke zó dat het geen

¹⁶ Mt. 11: 28.

ogenblik gewichtig genomen wordt als particulier leed, het reikt diep naar het persoonlijke, tot dáár waar het persoonlijke weer aan het *wezenlijke* (en het wezenlijke is iets anders dan het voor-God-staan) van de menselijke verantwoording raakt.

De kerk is geen christelijke vereniging, waar we ons afscheiden van de wereld op zo volkomen wereldse wijze dat een buitenstaander geen onderscheid onderkennen kan waar we een troepje publiek zijn onder elkaar en waar we anderzijds onze persoonlijke talenten doen gelden. Maar zij is een *staat* waarvan men burger is, vóór men het weet, door geboorte en doop, en waarin een mens toch nooit een nummer wordt, nooit vernederd wordt tot middel, maar altijd de enkeling is wiens eenzaamheid wordt ontzien, ja waar wij telkens weer tot enkeling in beslissing en onvergelykelijke in gebed opgeheven geest worden gemáákt.

“Jeruzalem is wél gebouwd, wel saamgevoegd, wie haar beschouwt, zal haar voor 's Bouwheers kunstwerk groeten”.¹⁷ En in die stad, in die staat, in die Godsstaat geschiedt het wonder, waarin persoonlijkheid en gemeenschap samen gezegend zijn: “en van hen allen werden gezien verdeelde tongen als van vuur en het zat op een iegelijk van hen” (Hand. 2). Wie in de kerk zit in de sfeer van het levende Woord, is geen lid of donateur van een *partij*. Hij hoort het geluid van een Oordeel waarvoor de gehéle wereld verdoemelijk is, de zang van een Ontferming die zich aan niemand onbetuigd laat, de bewogenheid van de eeuwige God die zijn gang gaat, zijn *eigen* gang, zonder aanzien des persoons. De kerk kan niet regeren, zij mag het niet willen, de kerk moet dienen, eindeloos dienen en zij kán het voor zover zij géén partij wordt, in geen enkele vorm en onder geen beding. Onder de macht van het Evangelie gekomen weet ons hart dat geen mens in volstrekte zin gelijk heeft, en dat God gelijk heeft tegen ons allen gelijkelijk. Daar gaat ons hart ook beleven (om met Kierkegaard te spreken) hoe stichtelijk het is dat wij tegenover Hem altijd ongelijk hebben. En wie meedoet weet dat de kerk daarom niet kleurloos is, niet onverschillig voor de wereld, niet passief. Wie in de kerk zich invoegt *belijdt*, verricht de grote daad, de wereld omwentelende daad van het belijden, en dit belijden bindt ons in een nieuwe verantwoordelijkheid aan de naaste, wekt ons tot de daad van de liefde, die immers altijd impliciet een protest betekent tegen de bestaande wereldorde.

Wie ter kerke gaat om het Woord te horen, die begeert niet te horen wat hij al wéét, die wil niet bevestigd zijn in zijn oude meningen, die is niet als de krantenlezer, maar veeleer als de minnaar die in een oogwenk het wonder van de liefde kan beleven en uit de eenvoudigste woorden een onmetelijke zaligheid verneemt: “gij hebt Mij niet uitverkoren, maar Ik heb u uitverkoren...”¹⁸ Zie, hij wordt, juist als vrome, gedreven tot zelfkritiek op zijn vroomheid, hij wordt bereid heel zijn geestelijk bezit weer in kwestie te laten stellen, hij bidt: “zie, of bij mij een schadelijke weg zij”. Hij zoekt de geruststelling niet, hij schuwt het oude spoor, hij bejubelt de nieuwe banen niet, hij is eenvoudig en bidt: “leid mij op de eeuwige weg!”¹⁹ Wie in de kerk zich buigt onder de zegen, wie God vreest en voor zijn Woord beeft, voelt zijn hart wijd worden. Hij is weer méns geworden, Adamskind. Daarom groeit zijn *ruimhartigheid*, daarom verstaat hij links en rechts, reactionairen en radicalen, niet omdat allen het in de diepte zo goed menen voelt hij zich één met hen, maar omdat allen in de

¹⁷ Uit couplet 1 van Psalm 122, psalmberijming 1773.

¹⁸ Joh. 15: 16.

¹⁹ Dit en het vorige citaat uit Ps. 139: 24.

diepte zo verkeerd, arm en ellendig zijn, dáárom voelt hij zich met ieder wezen dat mens-gelaat draagt verbonden. Hij wordt onpartijdig, hij wordt waarlijk vrijdenker, een vrije denker, een wijde geest. Alle haat, alle rancune, afgunst en eigenwijsheid valt van hem áf als een oudmodisch kleed dat hem geneert voor God en voor de mensen. Klein in zichzelf wordt hij groot door de afbraak die hij ondergaan moet, ondergaan mág.

V

Wie in de kerk komt, wordt aangeraakt door een schokkende ervaring: dat hij en allen dieper zijn dan zij schijnen, dat de oppervlakkigheid dus niet maar gewoonte is doch wil, boos opzet, vlucht, angst. Hij beseft dat wij die diepten waarin wij liggen niet kúnnen onderkennen, want wij zouden het niet kunnen verdrágen. Hij weet dat het rijk van de tevredenheid inderdaad een provincie is in het Rijk van de Antichrist. Hij hoort Christus: “Ik ben gekomen om een vuur te werpen op de aarde, en wat wil ik, als het reeds is ontstoken?”²⁰ Hij weet dat ook in de kerk door Gods genade het over-en-weer van vraag en aanbod zich herhaalt. Maar hier is de vraag de sluimerende, verborgen vraag om radicale verlossing, een vraag die pas door Aanbod van de goddelijke gaven gewekt wordt. Zo ontdekt deze mens dus dat God hem beter verstaat dan hij zichzelf ooit verstond, dat God zijn werkelijke nood heeft gepeild en van tevoren vervuld!

En nu nog een laatste heerlijkheid van de kerk. Wie zich openstelt voor het woord van de kerk, die staat onder de gewelven van de ware Kathedraal, die is ingeschakeld in de nood en de gelofte van het waarlijk *katholieke* leven. En al zou het Woord bediend worden in een boerenschuur of op een turfzolder, daar zijn de geweldige muren van de Kerk van alle eeuwen om planken wanden, keukenstoelen en stovenlucht héén gebouwd. Daar is het leven ontsnapt aan de spanning van het schema van de wijzerplaat, daar is de rust geschonken, “een volle beek van wellust maakt daar elk van liefde dronken” (Ps. 36). En zelfs het langzame tempo van de zang, waarin men de woorden één voor één zo voluit proeven kan, kan ons een zinnebeeld zijn van het komende: “en aldaar zal geen tijd meer zijn, en het Lam zal ze weiden en zal ze leiden tot levende fonteinen der wateren”.²¹ En ze zullen léven, eindelijk waarlijk opgestaan.

Wat zijn dit alles een grote woorden! Is het niet alsof een jager staat op te snijden bij de huiselijke, zeer huiselijke haard? Want waar is dan in de wérkelijkheid die kerk, die zo volkomen het tegendeel zou zijn van de Tempel van onze tijden, die Beurs van vluchtige berichten: de Pers? Wáár dan toch, wáár!?

Wat doen wij als wij iemand opwekken zich aan te sluiten bij een kerk, dat is: bij een kerkgenootschap, en als wij elkaar vermanen in het kerkelijk verband trouw mee te doen? Kunnen wij een ander en onszelf dan de verzekering geven dat hij en wij God zullen ontmoeten, Zijn Woord zullen horen, dat boven alles uitgaat, dat dwars door al het menselijke doorgaat, dat diep in alle werkelijkheid ingaat? Nodigen wij de anderen en elkaar dan niet veeleer naar een rijk van de tevredenheid, éven onmogelijk, éven zelfgenoegzaam als dat van de krant? Is de kerk niet echt het heilige huisje van de geestelijke middenstand, waarvoor wijlen Adama van Scheltema in kostelijke spot eens dit liedje schreef:

²⁰ Lc. 12: 49.

²¹ Zie Opb. 10: 6 en Opb. 7: 17.

Neem gij het leven,
Zoals het is –
Een beetje onrechtvaardig
Een beetje boosaardig,
Maar ook wel eens aardig
En soms lang niet mis.

Leef gij het leven,
Zoals het gaat –
Niet al te opzichtig,
Niet al te gewichtig,
Een beetje voorzichtig,
Dan is 't niet zo kwaad.²²

Is het niet alsof wij de mensen iets door en door middelmatig beloven moesten in plaats van al dat geweldige waarvan wij in het bovenstaande getuigden, alsof wij eerlijkheidshalve moesten zeggen wat de Georgische schrijver Robakidse fel-ironisch zegt van de ambtenarenwereld waarin hij jarenlang moest verkeren: “Ik zal u brengen in het land van de gelukkige en tevreden mensen, naar een oord van gelukzaligheid, waar het begrip genialiteit onbekend is en oorspronkelijkheid voor een misdaad geldt. In het land van de gelukzaligen vindt men alleen verstandige mensen, men kent er noch het goddelijk-goede noch het demonisch-slechte en leeft er volgens de *wetten van de middelmatigheid*. Alles van groot tot klein en van hoog tot laag is daar middelmatig, er zijn middelmatige beroemdheden, middelmatige domoren en middelmatige middelmatigheden. Vreugde en verdriet, evenals liefde en haat zijn daar middelmatig en aan dit begrip beantwoordt in het land van de gelukzaligen alles zonder uitzondering”.²³

Is ook de kerk niet zulk een land van de gelukzaligen, alleen met dit verschil dat hier “God” gebruikt wordt om onze entreebiljetten, dagkaarten en abonnementen af te stempelen? Hij doet dat dan met zulke vreemde en geweldige woorden als: genade, verzoening, vergeving, rechtvaardiging, geloof, heiligmaking, opstanding. Maar wát Hij erop stempelen wil, och, dat staat Hem vrij, óns gaat alleen dit aan of wij werkelijk entree hebben in dit land van de middelmatigheid, gemoedelijkheid en onverstoorbare tevredenheid, en we hebben (tot overmaat van geluk) afgesproken de middelmatigheid eenvoud te noemen, de gemoedelijkheid berusting en de tevredenheid geloof. Is de kerk niet juist een gebied waar men niets te horen krijgt dan wat men ook wel lezen kan? Is de kerk niet één concessie aan de hebbelijkheden van de mens-op-zijn-smalst? *Durft* de kerk het áán alles op het heden te zetten, in de verwachting van het goddelijk wonder? *Wil* de kerk mij tot een enkeling maken, ontziet zij mijn eenzaamheid-voor-God? Kweekt de kerk niet juist een publiek, en waarlijk

²² Uit C.S. Adama van Scheltema: ‘Liedje voor den geestelijken middenstand’. In: *Verzamelde gedichten*. Derde druk Rotterdam: W.L. & J. Brusse’s Uitgeversmaatschappij 1949, 219.

²³ Grigol Robakidse (of Robakidze) (1880-1962). Citaat is door Miskotte waarschijnlijk vertaald uit de roman *Das Schlangenhemd*, dat in het Georgisch verscheen in 1926, door de auteur zelf in het Duits vertaald en door Stefan Zweig gepubliceerd werd in 1928. Miskotte had een exemplaar in zijn bibliotheek (Inv. 4040).

niet het meest sympathieke en het meest intelligente publiek? Komt de kerk niet telkens de burgerlijke mens in het gevlij, kiest zij niet altijd partij voor de bovendrijvende partij, is zij niet zelf welhaast een organisatie van rasechte partijgangers geworden, met grote monden (zo ver mogelijk open) en behoorlijke beurzen (zo veel mogelijk dicht, tenzij het gaat om een zeer duidelijk belang, om de eer van het vaandel van de vromen)?

En wat de zin-voor-werkelijkheid betreft: is niet juist de kerkelijke mens de typische *vluhteling* uit de werkelijkheid? Hij wil niet horen dat er pijnen zijn waarbij elke Godsgedachte één hóón wordt, hij wil niet horen welke de werkelijke oorzaken van de oorlog zijn en mummelt voort over “vaderland”, “onafhankelijkheid”, “vrijheid” enzovoort, hij wil niet horen welke overmacht de *haute finance* oefent over alle regeringen, hij wil niet horen hoe de vleselijke mens is, hoe hij zélf is, hij wil niet horen van de deugden van de buitenstaanders, hij weigert de tol van de bewondering te betalen aan hen die in het sociale leven de taak op zich namen die door de kerk verzuimd werd. Integendeel, hij wil als modelmens geprezen zijn, als steunpilaar van de maatschappij, als kandidaat hemelburger hartelijk gelukgewenst en als een verwend kind getroost. Ja, wie heeft niet vaak de eigengerechtigheid in de kerk zien hangen als een rook die men snijden kan? Wie heeft niet vaak zijn oer-persoonlijk verlangen voelen dood-kogelen met gemeenplaatsen (want ook teksten zonder meer zijn gemeenplaatsen en niet meer)? Wie heeft niet ettelijke keren, als hij dacht: nú komt het, nu wordt het reëel, nu móet het komen, zich met een olijk kluitje of ook met een kluit van geweldig kaliber in het riet zien gestuurd?

Het woord dat de kerk brengt is zo vaak niets anders dan journalistiek van een extra gore soort, op extra geduldig papier. Vele preken dienen nergens toe dan om het leven zoeter en zachter voor te stellen dan het is, de maatschappij beter en rechtvaardiger dan zij is, het heden hoopvoller dan het in zichzelf is. Bij zulk een verdraaiing van de karakters is het een wonder als er iemand is die waarlijk in de diepten komt, die waarlijk dorst naar God, gelijk een hert schreeuwt naar de waterstromen²⁴, en die waarlijk zich laven kan aan de Waarheid. Tegenover zulk een verleugening van het leven nu kan juist de krant soms een *correctief* zijn, namelijk dát gedeelte dat niets pretendeert en niets bedoelt, het “gemengd nieuws”: een hard bericht als een knots, een klein stukje krottenleven, kaal, zakelijk als een muur waar de kalk afbladdert, het verhaal van een ramp, van een moord, fel als een zoeklicht in verschrokken ogen, het zakelijk ruwe, rauwe, het ontzettende en verbijsterende van de hongersnood in China, het kille, schrille, het waanzinnig kalme van een statistiekje over de kindersterfte in de Berlijnse huurkazernes... dit alles, dit wérkelijke, waarvan wij niet willen horen, dat ons stóórt, waarop ons geweten welhaast weigert te reageren, dat alles moeten wij, door de zoetvoerige praatjes bedorven mensen, opnemen en leggen vlak naast de Bijbel, dán wordt het Woord van God wellicht nog enigszins luidbaar, hoorbaar voor onze dichtgelakte ziel. Ja, het “Gemengd Nieuws” moet onze kerkelijke mensen tot de orde roepen, tot de realiteit. God wil met deze kromme stok soms een rechte slag slaan. Ook de krant kan instrument worden in dienst van Zijn ontdekkende Werkzaamheid.

Maar daarmee is tegelijk gezegd dat er in het gestel van het kerkelijk wezen iets moet haperen als *dát* nodig wordt, als de krant, die over het algemeen het woord hanteert om de mensen koest te houden, de kerk moet komen herinneren aan de werkelijkheid van bloed

²⁴ Naar Psalm 42.

en ziel en zenuwen, van armoede, ellende en vertwijfeling. Dat is toch wel de omgekeerde wereld! Als het dan tóch nodig is en bij uitzondering zo gebeuren moet, kan het stellig slechts als een korte proef zijn, want van tweeën één: óf met één slag hervindt de kerk het Woord van God in verblindende klaarheid tegen de achtergrond van die harde werkelijkheid, óf zij raakt aan die harde, nuchtere berichten gewend en zet haar verleugening van het leven en daarmee haar verloochening van de eigen aard van Gods Woord voort.

Want het is en blijft waar wat voor vele jaren Karl Barth schreef: “een zo eenvoudig en nuchter mogelijk inzicht, een wereldse, kritische blik in ons aller werkelijkheid zonder illusies is de enige voorwaarde die vervuld moet zijn willen wij onzerzijds het Woord nader komen. Een kerk die eindelijk uit al haar hoogten en diepten, uit alle gebieden van haar mogelijkheden terug zou willen keren tot het leven, tot de reële mens, tot zijn toestand, terug uit alle verten naar het harde, dat dichtbij ligt, om oog in oog te staan met de volstrekte raadselachtigheid van ons bestaan, die kerk zou eindelijk haar ware roeping, haar nood en haar verantwoordelijkheid in het oog krijgen, maar daarmee ook Hem in haar gezichtsveld vinden, Die haar deze nood bereid heeft om haar daarin, juist daarin nabij te zijn”.²⁵

“De profundis clamavi”,²⁶ uit de diepten roep ik tot U, o God: dit is en blijft het grondgevoel van de kerk, op grond waarvan het Woord aan haar geschiedt en op grond waarvan het Woord haar wordt toevertrouwd om het aan de wereld uit te richten, tot haar ontzuivering, bevrijding en zaligheid. Och, de mensen, de mensen in hun naakte nood, het zijn de van eeuwigheid gekenden. Hun vraag is door het Aanbod gewekt. In hún roepen is het wezen van de kerk openbaar. God heeft geantwoord vóór zij riepen, en juist daarom, en alleen daarom riepen zij. Christus’ heilstegevoerdigheid heerst!

En dán gaat het wáár worden, in het ogenblik van het ontfermen: *dan* gaan die kiemen en kenmerken in vervulling die wij noemden: 1. het hóren, 2. het hédén, 3. het enkeling- worden, 4. het heerlijk stelsel, het lichaam van de gemeente, 5. de stille majesteit van die Godsstaat waarin wij door de Doop zijn ingeboren, 6. het onpartijdige, 7. het radicale, 8. het humane, 9. de ontdekking dat wij dieper zijn dan wij zelf wisten, 10. het katholieke. Dan zijn daar weer stemmen die als vuren gloeien, dan laat God zijn brand goddelijk door al het dorre gaan. Dan is daar – o wonder! – toch die deemoed, die zelfkritiek, die spanning: “gij raast, o hart; ik raas niet, machtige natuur, machtige begeerte, machtig verstand, machtige dood”. Dan is daar de blijde sprong: “Ik geloof, Heer, kom mijn ongelovigheid te hulp”.²⁷ Dan is dat alles waarvan wij hoogdravend hebben gesproken... werkelijkheid, omdat God de Heer in het woord van de kerk zelf het Woord hanteert, dan is het werkelijkheid ook in de schaduw van ons onvermogen, in de schijn van de middelmatigheid, onder het masker van onze armoede, in de ketenen van onze kerkse slavernij.

Dan is onze oppervlakkigheid weggedaan, ons armelijk behagen uitgewist, onze zelfgenoegzaamheid uitgebrand, en al onze vrees-om-het-eigene verslonden tot overwinning. Zie, al onze papieren wereldkennis verstuift als stoppelen op de wind, en de middelmatigheid van ons, middelmatigen, is gedoopt, ondergedompeld in het bad van de

²⁵ Vrij vertaald uit *Der Römerbrief II* (1921), S. 512f. Miskottes woorden ‘voor vele jaren’ doen vermoeden dat deze alinea een inlas is in de tekst van 1946.

²⁶ Zie voetnoot 9.

²⁷ Mc. 9: 24.

wedergeboorte en van de vernieuwing van het leven. De zon wordt veranderd in duisternis en de maan in bloed, in het aanbreken van de vreselijke en doorluchtige Dag des Heren.²⁸ En onze verstandigheid is met doornen gekroond en ons aardige, voorzichtige leventje wordt met Christus gekruisigd. Dan is er overvloedig Antwoord midden in de vragen, zingend licht in de huilende duisternis. Echt leven midden in de werkelijke dood, ware vreugde te midden van de dagelijkse nood. Antwoord dwars door onze lafheid en onze weerspanning heen, Antwoord van Gód. Antwoord! Daverend of fluisterend, zwart van ernst, wit van verrukking, blauw van oneindige belofte... antwoord, wederwoord, óerwoord, woord van God gegeven, woord van eeuwig leven, zalig die u hoort.²⁹

Het kan zijn alsof een boom met heilige, vervoerde, nijdige schokken geschud wordt en het rijke ooft regent neer in het malse gras, het kan ook zijn als een kiek kruimels onder het vensterraam in de zware sneeuw voor de mussen neergeworpen. Het kan zijn alsof het carillon van de eeuwenoude toren zijn klaterend lied van vertrouwen door alle lege hemelruimten strooit, het kan ook zijn als een krekkel die sjirpt bij de haard van onze starre, starre eenzaamheid. Maar het is altijd het láátste nieuws, het is altijd die blanke ochtend waarin heel de toekomst van de Heer naar binnen leunt tegen onze borst. “Mijn ziel wacht op de Here, meer dan de wachters op de morgen, de wachters op de morgen”³⁰, terwijl zij (in puur geloof) weet “dat Zijn barmhartigheden geen einde hebben; zij zijn alle morgen nieuw; Uw trouw is groot”.³¹

²⁸ Naar Joël 2: 31.

²⁹ Uit het eerste couplet van Gezang 36 ('Heugelijke tijding') uit de bundel *Evangelische Gezangen* (1806).

³⁰ Ps. 130: 6.

³¹ Kgl. 3: 22-23.